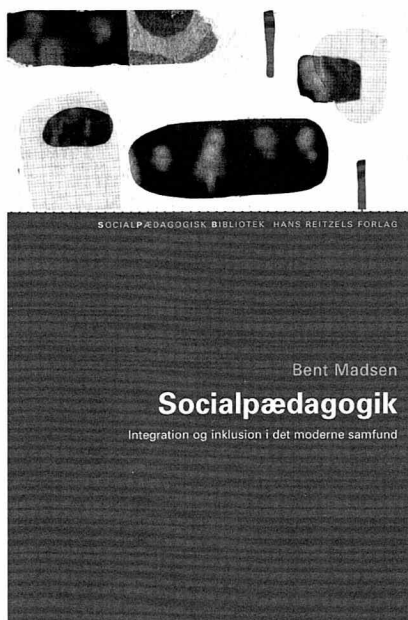

Et socialpædagogisk paradigmeskift – uden praksis

Bent Madsen:
**Socialpædagogik – integration
og inklusion i det moderne
samfund.**

Hans Reitzels Forlag,
København, 2005

Anmeldelse af Flemming Pommer og Nils Peter Uhre

Med stor aktualitet indleder Bent Madsen sin nyeste bog med at referere Zygmunt Baumans tese om, at der i en globaliseret tidsalder ikke længere findes isolerede steder for de socialt udstødte. I en global sammenhæng har lille Danmark for nylig fået en uvelkommen, højspændt lejlighed til at overveje sandheden heri; men også i den mere lokale interaktion mellem forskellige sociale og kulturelle grupperinger er der tydeligvis noget om, at de udstødte og ekskluderedes vanskeligheder er hele samfundets vanskeligheder.

Med denne sociologiske tese som afsæt følger ni kapitler, der tilstræber at afdække mulighederne for en øget selvstændiggørelse af socialpædagogikken og etablere og beskrive et nutidigt grundlag for det socialpædagogiske fag, som også argumenterer for et socialpædagogisk paradigme- eller kurs-skift.

De første to kapitler rummer en generel konturaftegning af faget og dets status i en dansk og europæisk sammenhæng, hvor faget relateres til dets politiske, administrative og juridiske kontekster, til de overordnede socialpolitiske målsætninger og værdier samt til tilgrænsende fag og dertil hørende institutioner, foranstaltninger og politikområder. Derudover beskrives fagets kerne- og perifere praksisområder og der anlægges et kritisk perspektiv på den socialpolitiske udvikling.

Det synkrone perspektiv på faget følges op af et diakront i form af en karakteristik af udviklingen af forskellige traditioner og diskurser, hvor karakteristikken rundes af med en åbenlys problematisering af det generelle faglige niveau og måden at bedrive socialpædagogik på for indeværende.

Det fremadrettede i denne del af bogen er stoffets dokumentation af, at socialpædagogikken ikke er en entydig størrelse og er i en åben men også problematisk situation. Centrale dele af fagligheden er defineret af andre fag og professioner, og med en lang række øvrige problemer, herunder ikke mindst den eksisterende, i nogen grad utilstrækkelige, praksis, er det vanskeligt at gøre krav på faglig autonomi.

Det umiddelbare svar på spørgsmålet om en øget selvstændiggørelse af faget bliver for Bent Madsen derfor at etablere socialpædagogikken som et kundskabsbaseret fag, hvortil der opstilles fire felter indenfor hvilke det socialpædagogiske kundskabsgrundlag kan etableres og udvikle sig – i form af et samfundsmæssigt, et institutionelt, et relationelt og et individuelt felt.

Inddelingen i de fire felter strukturerer så nogenlunde den resterende del af bogen, med det erklærede mål at udfolde og beskrive disse felter samt at undersøge, *hvordan* kundskabsfelterne kan bidrage til den ønskede selvstændiggørelse.

Det samfundsmæssige kundskabsfelt er kvantitativt set klart det mest dominerende felt i den resterende del af fremstillingen. Det indledes med, at Bent Madsen som så mange andre indenfor de seneste 10-15 års faglitteratur redegør for de store samtidsdiagnosticerende stjerner på det sociologiske firmament, dvs. Beck, Giddens, Luhmann og Bauman (samt Durkheim).

Denne noget refererende gennemgang afsluttes med et forsøg på at udlede nye konfliktfelter og perspektiver for socialpædagogikken, hvor den afgjort væsentligste og afgørende udledning er, at socialpædagogikken må inddrage *inklusion* som en grundsten i sit fundament.

Inden vi dog når til princippet om inklusion, føres læseren gennem hvad der for socialpædagogikken er klassiske begreber og tematikker såsom normalitet, afvigelse, integration, marginalisering og udstødelse. Her præsenteres blandt andet en typologi over normer og normalitetsbegreber, forskellige forståelser af integration og marginalisering og en lang række forskellige socialpædagogiske integrationsarenaer – fra fængslet over behandlingsinstitutionen til hjemmet og videre ud i lokalsamfundet.

I disse afsnit problematiseres igen i nogen grad den socialpædagogiske praksis og det bliver her tydeligt, på hvilken måde socialpædagogikken *indholdsmæssigt* står i en problematisk situation. Madsen slår særligt ned på begrebsparret normalitet/afvigelse og den tankegang og dertil hørende praksis for hvil-

ken begrebet integration er ledestjernen. Der gives en tydelig kritik af de aktuelle udviklingstendenser indenfor rammen integration og videnskabsteoretisk set følges der op med en argumentation for et socialkonstruktivistisk syn på normalitet og afvigelse – i overensstemmelse med de socialfaglige og sociologisk orienterede begrundelser mod normalitet, afvigelse og integration. Samlet set repræsenterer disse klassiske socialpædagogiske begreber og temaer ifølge forfatteren faget i den form, hvor socialpædagogikken udgør samfundets overvejende defensive svar på ”det sociale spørgsmål.”

Som modparadigme til denne tingenes tilstand er det under overskriften inklusion Bent Madsens anliggende at etablere en selvstændiggjort, offensiv og forebyggende socialpædagogik, som skal modvirke eksklusion indenfor normalsystemets rammer. I den udstrækning socialpædagogikken bliver forebyggende indenfor disse rammer, kan man endvidere også tale om en *almengørelse* af socialpædagogikken. Den sociologiske baggrund for dette skift er i høj grad, at vi alle i det moderne hverdagsliv er udsat for processer, som indebærer risici for social eksklusion.

Grundforståelsen af inklusion præsenteres via en kontrastering med integrationsparadigmet og via en tilhørende diskussion af vægtningen mellem integration og inklusion som to overordnede strategier for socialpædagogikken og som to væsensforskellige perspektiver på forholdet mellem individ og samfund. Vi er her fremme ved den diskussion, der kvalitativt fylder mest og samlet set udgør bogens højdepunkt. Kort fortalt er inklusion som strategi karakteriseret af et grundsyn, hvor alle har særlige behov og hvor forskellighed og kulturel diversitet derfor er en ressource frem for et problem. Der er tale om en relationel frem for en individorienteret forståelse af afvigelse samt af en intervention der fokuserer på at tilføre ressourcer til fællesskaber og hele det sociale miljø frem for det enkelte individ – med deltagelse som et centralt begreb for praksis. Ifølge princippet om social inklusion skal der således arbejdes for at udvikle de fælles sociale betingelser for deltagelse.

Forholdet eller samhørigheden mellem disse to strategier må siges at stå uafklaret hen, al den stund inklusion udgør en ekstra dimension til socialpædagogikken, der stadigvæk og trods den åbenlyse kritik må rumme elementer fra integrationsparadigmet. Og for så vidt de to tilgange præsenteres i kraft af en kontrastering og derfor fremtræder meget væsensforskelligt, er det vanskeligt at aflæse, hvilken status integration skal have og hvordan man indenfor samme fag – og ikke mindst som socialpædagog i en konkret handlingssituation – kan arbejde med to så væsensforskellige tilgange.

Den resterende tredjedel af bogen levner plads til det institutionelle, det relationelle og det individuelle kundskabsfelt, uden at der dog på nogen entydig eller overbevisende måde er tale om en kulmination på og en klar fortsættelse af det forudgående materiale. Det skyldes et stadigt tilbagevendende udblik til det overordnede samfundsmæssige niveau og endnu mere sociologisk orienteret teori, som gør det vanskeligt at finde den røde tråd i disse tre kundskabsfelter.

Konkret præsenteres der en lang række konkrete emner af teoretisk og empirisk karakter, hvor væsentligheden bliver tydelig, der hvor sammenhængen med inklusionsparadigmet træder frem. Det drejer sig om indkredningen af hvilke opgaver der under overskriften inklusion kommer i fokus, indkredningen af institutionelle såvel som individuelle barrierer herfor samt indkredningen af pædagogens rolle, hvor behandlingen af begrebet deltagelse er central.

Afslutningsvis præsenterer Bent Madsen i en kontrastering og i opposition til kompetencebegrebet et socialpædagogisk dannelsesbegreb og et begreb om socialpædagogiske dannelsesprocesser, som overordnet opsummerer den fremtidige opgave for praksis, nu set fra et individperspektiv. Konkret udmønter det sig i en trepunktsmodel, der lægger tryk på arbejdet for at fremme betingelser for personlig identitetsdannelse, betingelser for social deltagelse i praksis på forskellige livsområder samt understøtning af menneskers refleksion over forholdet mellem de individuelle og de fælles eksistensbetingelser. Dermed kommer vi ikke meget tættere på praksis i denne omgang. Samlet set er det i høj grad et relevant, kom-

petent og sympatisk projekt Bent Madsen arbejder med. I en tid hvor samfundet synes alt for villig til at acceptere social og kulturel udgrænsning og hvor det politiske niveau, som pointeret i bogen, under dække af begrebet 'rummelighed' tænker og implementerer inklusion med et stærkt økonomisk incitament, er der behov for en kvalificeret røst, der plæderer for en offensiv socialpædagogik. Bogen rummer mange væsentlige pointer og perspektiveringer og giver anledning til mange refleksioner over socialpædagogikkens faglige mål og retning. Idealet om at stræbe efter social inklusion indenfor normalsystemets rammer og derved forebygge den alt for store marginalisering og udstødelse er vigtig og får med Bent Madsens bog et vigtigt afsæt for det videre arbejde.

Og et arbejde forestår der, især fordi der er forholdsvis få bud på inklusion på det relationelle felt, hvorfor bogen da heller ikke udgør et konkret indspil her og nu til professionen og uddannelsen uden en hel del mellemregninger hos læseren. Uanset rigtigheden i den iagttagelse at det pædagogiske felt sine steder har en tendens til at overbetone relationen på bekostning af forhold der ligger udenom denne, er det daglige arbejde stadigvæk i høj grad præget af konkrete relationer mellem professionelle og brugere/borgere. Og i den sammenhæng kunne man godt ønske sig mere konkrete bestemmelser, som kan tydeliggøre og konkretisere, hvordan man i praksis kan "tilrettelægge dannelsesprocesser som bevægelser, der overskrider sociale grænser på tværs af både negative og positive fællesskaber, hvor nye betydninger, identiteter og kompetencer dannes (s. 265).

Samlet set kan man for det andet også sige, at bogen opleves som to aldrig helt koordinerede eller sammenhængende projekter, fordi den for det første tilstræber at etablere et selvstændigt kundskabsfelt for socialpædagogikken og i samme bevægelse for det andet argumenterer for et paradigme- eller kurskifte på det overordnede faglige og indholdsmæssige plan. Det betyder, at vi ikke helt når i mål. Og det betyder, at læseoplevelsen til tider er noget frustrerende og ambivalent, fordi der forfølges flere sideløbende projekter på samme tid, hvor man gennemlæser klassiske diskussioner og tematikker, men ikke altid ved hvilket eksplicit mål der dermed

indløses og derfor ofte afsøger alternative fortolkninger for at begribe, hvor man er ved at blive ført hen.

Bogen er bedst, når det handler om at udfolde og beskrive socialpædagogikkens kundskabsfelter i form af et bestemt teorikorpus og eksemplariske undersøgelser. Det er så mindre tydeligt, hvor spørgsmålet om *hvor-dan* kundskabsfelterne kan bidrage til den ønskede selvstændiggørelse besvares, men til gengæld får man så en kompetent behandling af spørgsmålet om integration og inklusion. Hvis enkelte læsere af denne anmeldelse skulle føle sig en anelse rundtossede på nuværende tidspunkt, kan vi kun ønske velkommen i karrusellen.

Når det handler om det konkrete bud, der gives på fagets grundlag, har Bent Madsen taget et godt afsæt, men det bliver aldrig tydeligt, hvorfor elementer fra socialpsykologien eller psykologien ikke kan spille nogen større rolle. Derudover savner man også klare begrundelser for de til- og fravalg der foretages, og man savner også en overvejelse omkring forbindelserne og sammenhængen mellem de mange teoretiske bud, der ikke nødvendigvis er overensstemmende. Hvis vi bliver i den samtidsdiagnostiske sociologi, kunne man eksempelvis supplere de efterhånden kanoniske men også meget overordnede kvalitative teoridannelser med mere konkrete nedslag, for eksempel den danske forskning omkring arbejdssamfundet, som givetvis nemmere lader sig omsætte til handlingsnære perspektiver for den socialpædagogiske profession. Den omfattende brug af sociologisk teori får udpeget nogle uomgængeligt vigtige problemstillinger, men som læsere efterlades vi ikke desto mindre alligevel til tider med en fornemmelse af at have deltaget i en kompetent akademisk pligt-botaniseren i det sociologiske blomsterbed.

Derudover kunne det også være givtigt med en større tydelighed, når det gælder målgrupper indenfor specialområdet, eksempelvis i form af en behandling af de særlige problematikker der gælder her eller et bud på hvilken udformning inklusion kan antage overfor eksempelvis udviklingshæmmede.

Set i lyset af målet om en selvstændiggørelse af socialpædagogikken påkalder overvejelser-

ne omkring fagets kundskabsgrundlag sig også en kommentar. Forfatteren insisterer nemlig på at socialpædagogikkens vidensgrundlag først er gyldigt og legitimt, når det lever op til et krav om at fremme social bæredygtighed – men hvorfor dog udelukke den viden der ikke umiddelbart fremmer social bæredygtighed? Og kunne man ikke forestille sig, at socialpædagogikken netop vil (for)blive en semi-profession og et semi-autonomt fag, hvis den ikke, på godt og ondt, følger trop med de andre professioner og fag, der har været gennem en udvikling præget af øget videnskabeliggørelse, med eller uden social bæredygtighed som udvælgelseskriterium? På den anden side må man nødvendigvis forstå dette (ikke-definerede) kriterium temmelig rummeligt, når et af argumenterne imod integrationsparadigmet er, at det ikke har kunnet opvise ”forskningsbaseret viden om effekter og resultater” (s. 216).

Ud fra et ønske om selvstændiggørelse kunne det også have været interessant med en behandling af nogle af de aktuelle og helt centrale samfundsmæssige tendenser, der i høj grad har indflydelse på socialpædagogikken som helhed og på mulighederne for autonomi – eksempelvis moderniseringen af den offentlige sektor og det pædagogiske felt samt evidensbølgen. Det ligger givetvis uden for bogens grænser, men i det mindste kan man så konstatere, at spørgsmålet om fagets selvstændiggørelse besvares rent fagligt og set ’indefra’ uden hverken pragmatiske eller professionssociologiske overvejelser og uden mange bud på hvordan man konkret kan realisere målet endsige arbejde konkret, *inden* vi kommer så langt.

Værkets kvaliteter står dog ikke med disse indvendinger til diskussion. Behandlingen af integration og inklusion er et helt centralt bidrag til socialpædagogikkens grundlagsdiskussion, og den spændvidde og kompleksitet der også formidles fremkalder mange væsentlige refleksioner og rejser en lang række spørgsmål til videre refleksion ud fra såvel en analytisk som en professionsmæssig vinkel.

Set i et fremtidsperspektiv kommer *Socialpædagogik* forhåbentlig derfor til at stå som et første og centralt værk i en kommende proces med at redefinere socialpædagogikken som fag i lyset af det seneste årtis faglige og samfundsmæssige udviklingstendenser, hvor praksis, profession og relation forhåbentlig kan blive nøgleord i arbejdet fremover.